

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ В РАКУРСІ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

детермінанти особистісного становлення сучасної молоді / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції м. Луганськ, 1 – 3 жовтня 2003 року. – К., 2003.

2. Галян О. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості на етапі дошкільного дитинства / О.І. Галян / Моральна свідомість та самосвідомість особистості: [монографія; за ред. М. Савчина, І. Галяна]. – Дрогобич: Ред. – вид. відділ ДДПУ, 2009. – С. 64 – 76.

3. Гошовський Я. Сімейна депривація як психотравмуючий чинник особистісно-духовного становлення дитини / Я.О. Гошовський // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. / ред. С.Д. Максименко. – К.: 2006, Т. VIII, вип. 7. – С. 90 – 95.

4. Мудрик А. Социализация и “смутное время” / А.В. Мудрик. – М., 1991. – 79 с.

5. Сидоркин А. Парад предрассудков. / А.М. Сидоркин. – М., 1992. – 78 с.

6. Скотна Н. Українська регіональна розколота цивілізація як історичне явище / Н.В. Скотна // Молодь і ринок. – 2005. – № 1(11). – С. 5 – 11.

7. Скотна Н. Особистість українця в цивілізаційному вимірі / Н.В. Скотна // Молодь і ринок. – 2005. – №4. – С. 12 – 24.

8. Савчин М. Завдання психологічної практики у контексті духовної парадигми психології / М.В. Савчин // Актуальні проблеми практичної психології: Зб. наук. праць. – Ч. 1. – Херсон, 2008. – С. 344 – 347.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2011

УДК 37.013.83(477)

Валентина Матяшук, кандидат історичних наук, ТВО доцента

Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ В РАКУРСІ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Виходячи із сучасних досягнень андрагогіки й акмеології та світових тенденцій розвитку освіти протягом усього життя, автор формує модель акмеологічної компетентності сучасного педагога, визначає засади науково-педагогічного супроводу реалізації андрагогічної моделі післядипломного навчання вчителя та шляхи його професійного росту на основі поєднання традиційного й інноваційного підходів.

Ключові слова: освіта дорослих, післядипломна педагогічна освіта, андрагогіка, акмеологія.

Лит. 11.

Постановка проблеми. Демократичні і соціокультурні тенденції розвитку сучасного цивілізованого світу докорінно змінили ціннісні критеріальні підходи до функціонування системи освіти, головним завданням якої є підготовка і перепідготовка висококваліфікованих фахівців. Соціальний запит на високий рівень освіченості, культури та професіоналізму фахівців у поєднанні з реаліями ринкової економіки вимагає не тільки високої фахової майстерності, але й уміння самостійно приймати рішення, пов'язані з професійною реалізацією, швидко адаптуватися до змін у суспільному житті та коригувати свою професійну діяльність, тобто відповідної сьогоденню соціальної, економічної, правової та організаторської підготовки. З цими завданнями в стані впоратися лише система безперервної освіти, ідея якої в останні десятиліття активно пропагується у всьому світі. Разом із цим терміном широко застосовуються й інші терміни, такі як “продовжена освіта”, “рекурентна освіта”, “освіта дорослих”, “освіта протягом всього

життя”, “самокероване навчання”. Найзначнішим документом, що визначає стратегію Європейського Союзу в системі безперервної освіти, є Меморандум про безперервну освіту Комісії Європейського Союзу від 30 жовтня 2000 року, в якому було визначено шість ключових напрямів її розвитку:

1. Нові базові знання і навички для всіх. Мета – гарантувати загальний безперервний доступ до освіти з метою отримання та вдосконалення умінь і навичок, необхідних для “життя” в інформаційному суспільстві.

2. Збільшення інвестицій в розвиток людських ресурсів. Мета – значно збільшити інвестиції в розвиток людських ресурсів, щоб підняти пріоритет найважливішого надбання Європи – її людей.

3. Інноваційні методики навчання і вивчення. Мета – розробити нові технології навчання для системи безперервної освіти.

4. Нова система оцінки отриманої освіти. Мета – корінним чином змінити підходи до розуміння і визнання навчальної діяльності та її

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ В РАКУРСІ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

результатів, особливо у сфері неформальної і неявної освіти.

5. Розвиток наставництва і консультування. Мета – протягом усього життя забезпечити кожному індивідууму вільний доступ до освітньої інформації та необхідних консультацій і рекомендацій.

6. Наближення освіти до місця проживання. Мета – використовуючи сучасні інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ), наблизити можливості отримання освіти до місця проживання за допомогою мережі навчальних і консультаційних пунктів [1].

Теоретичні основи освіти дорослих формують порівняно молоді науки – андрагогіка (з гр. – *anag, andros* – дорослий чоловік, *ago* – веду), яка вивчає, аналізує і досліджує процеси навчання, освіти й самовдосконалення дорослої людини упродовж усього життя та акмеологія (від давньогрецького “акме” – вершина, квітуча пора), яка виникла на стику природничих, суспільних та гуманітарних дисциплін і визначає закономірності і феномени розвитку людини на ступені її зрілості та особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку [2, 17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свій внесок у дослідження проблем навчання дорослих, педагогів у тому числі, внесли М. Рибников, М. Ноулз, Б. Ананьєв, А. Нокс, П. Джарвіс, Р. Сміт, С. Вершловський, Н. Протасова, С. Змійов, Л. Виготський, Дж. Біррен, І. Бех, А. Фоміних, Д. Богоявленська, С. Сисоєва, В. Кудін, Л. Пуховська, Л. Набока, А. Нікуліна, В. Олійник, Н. Протасова, В. Семиченко, Л. Сігаєва, А. Вербицький, В. Давидов, О. Абдуліна, А. Вербицький, М. Євтух, І. Зязюн, О. Киричук, Л. А. Нокс, П. Джарвіс, Р. Сміт, С.І. Змеєв, С.Г. Вершловський, Н.Г. Протасова, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Сластьонін, О. Гречаник та ін.

Проблема подальшого дослідження загальних тенденцій і специфічних особливостей організації підвищення кваліфікації вчителів гостро актуальна в Україні на даному етапі її державного становлення, оскільки шкільний учитель продовжує зберігати надзвичайні потенційні можливості впливу на формування особистості, її світогляду, політичних переконань, настроїв і моралі. Реалізація цих можливостей залежить як від особистих якостей педагога, його таланту, любові до дітей та бажання працювати, так і від створених у державі умов для його безперервного професійного навчання та педагогічної самоорганізації.

Виклад основного матеріалу. Заклади вітчизняної післядипломної педагогічної освіти, не

маючи чіткого законодавчого забезпечення, намагаються самотужки встигати за реформуванням середньої освіти, суспільними процесами у державі та провідними сучасними тенденціями розвитку освіти дорослих. Нагромаджений світовий досвід організації безперервного навчання вчителів, без сумніву, є цінним для осмислення і творчого використання українськими педагогами так само, як і наукове забезпечення післядипломної освіти, а їх поєднання здатне забезпечити ефективне використання педагогічного потенціалу в реалізації державної освітньої політики і соціального запиту суспільства.

Традиційна форма підвищення професійної кваліфікації вчителів шляхом проходження курсів раз на п'ять років (яка, до речі, співпадала свого часу зі світовими тенденціями, наприклад, у США була встановлена спеціальна одиниця старіння знань спеціаліста – “період напіврозпаду компетентності”, що означає період часу, протягом якого компетентність спеціаліста з моменту закінчення ним навчального закладу знижується на 50%. У 1990 році цей період складав у США 4 – 5 років) сьогодні застаріла навіть з огляду на стрімке розширення інформаційного простору [3].

Для того, щоб відповідати моделі вчителя нової доби, покликаною забезпечити виховання учня, здатного до саморозвитку і самореалізації, сучасний педагог повинен володіти ключовими компетентностями, серед яких провідною є акмеологічна компетентність. За визначенням А. Маркової “... професійні акме – це високий рівень професійних досягнень конкретної людини, визнаний професійною спільнотою як соціально важливий результат, що помітно перевищує нормативний рівень” [2, 16]. Акмеологічна компетентність, на наш погляд, має відобразитися не тільки в площині професійної реалізації фахівця, але бути інтегральною здатністю людини до самовдосконалення у всіх сферах життєдіяльності. Акмеологічні знання вчителя (а це, за визначенням О. Гречаник, знання критеріїв та рівнів професіоналізму вчителя; знання методів, способів, механізмів самоактуалізації; знання моделі, алгоритму, технології саморозвитку; знання акмеологічних інваріантів професіоналізму та самоуправління; знання акмеологічних закономірностей і факторів саморозвитку та професійного вдосконалення; знання вікових криз професійного становлення вчителя і способів їх усунення) *лише в поєднанні з його духовно-моральним та фізичним розвитком* зможуть викристалізуватися в

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ В РАКУРСІ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

акмеологічні вміння та якості. Таким чином метою післядипломної педагогічної освіти вчителя є не лише його фахове вдосконалення, а й цілісний розвиток індивідуальності, що легко адаптується і успішно діє та розвивається в умовах сьогодення.

Вчитель з високим рівнем акмеологічної компетентності вміє самостійно набувати і впорядковувати свої теоретичні знання; має навички самоактуалізації, постановки та успішного розв'язання завдань професійного самовдосконалення, розв'язання проблем самореалізації, рефлексії; має власний стиль поведінки, свій "професійний почерк", досконало володіє технологією саморозвитку; є високоморальною і високодуховною особистістю; веде здоровий спосіб життя і вміє пропагувати його серед учнів, а, найголовніше, все це перебуває в органічній єдності з його особистісними цінностями, є предметом глибокої особистої зацікавленості.

До визначених О. Гречаник основних форм і засобів формування акмеологічної компетентності вчителів як слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти (індивідуальне консультування з питань професійного зростання; наукове керівництво викладачів проектами і дослідницькою діяльністю слухачів; проблемні лекції, семінари з питань основ педагогічної майстерності, вікової фізіології, психофізіології вчительської праці, управління навчально-виховною діяльністю тощо; ділові ігри, дискусії, аналіз відеоуроків і виховних заходів, аналіз педагогічних ситуацій; реалізація технології "індивідуального освітнього маршруту"; розвиваюча психодіагностика, в тому числі й самодіагностика слухача; різноманітні розвиваючі тренінги (інтелектуальний, тренінг рефлексії, креативності, впевненості, емоційної стійкості тощо); складання програм особистісного розвитку) можна додати ще створення і діяльність при інститутах різноманітних творчих груп, педагогічних асоціацій, товариств, шкіл наставництва, груп вчителів-експериментаторів, проведення науково-практичних конференцій, он-лайн конференцій та семінарів, реалізацію педагогічних проектів та експериментів, вивчення й поширення позитивного досвіду; участь у моніторингах рівня сформованості компетенцій учителів, он-лайн діалогах з авторами програм, посібників, підручників, психологічну допомогу тощо. І, звичайно ж, навчання дорослої людини при вмілому використанні сприяють засоби масової інформації, усі види мистецтва, художня та спеціальна література, спілкування, релігія, життя соціуму загалом.

Основними принципами організації післядипломної освіти є:

- гуманізація, демократизація, науковість, єдність, комплексність, диференціація, інтеграція, неперервність та наскрізність;

- органічна єдність із системою підготовки фахівців, зв'язок з процесом ринкових перетворень, різних форм власності і господарювання, реструктуризацією економіки;

- орієнтація на актуальні та перспективні сфери трудової діяльності згідно з попитом на ринку праці;

- відповідність державним вимогам та освітнім стандартам;

- впровадження модульної системи навчання з урахуванням індивідуального підходу до кожної особи та за потребою [4].

Для забезпечення реалізації вказаних принципів заклади післядипломної педагогічної освіти мають організувати неперервний навчальний процес на прогресивних професійних та педагогічних технологіях, останніх досягненнях науки і практики, активно сприяючи: на рівні людини – формуванню індивідуальної дослідницької ментальності; на рівні педагогічної системи – формуванню методів і способів моделювання й мотивування дослідницьких навичок й умінь в учня й педагога; на рівні освітньої системи – формуванню дружньої інфраструктури для розвитку й саморозвитку дослідницьких навичок і розробок; на рівні соціуму в цілому – формуванню системи безперервної освіти як основної соціальної цінності й засобу актуалізації соціальних й індивідуальних потреб і можливостей через дослідницьку діяльність [5].

Сформована дослідницька ментальність учителя служитиме могутнім стимулом постійного творчого пошуку нових форм і методів роботи з дітьми в умовах швидко змінюваного інформаційного суспільства. І тут велику допомогу нададуть знання з андрагогіки, головним завданням якої є "...формування у дорослих суб'єктів актуальних компетенцій прикладного характеру за досить обмежений проміжок часу (що дуже важливо для цієї категорії людей)" [6, 35], та акмеології, метою якої є вдосконалення людини, допомога у досягненні нею вершин у фізичному, духовно-моральному і професійному розвитку [2, 17].

Андрагогіка спирається на принципові положення: провідна роль у процесі навчання належить тому, хто навчається; у процесі навчання дорослий прагне до самореалізації, до самостійності; дорослий володіє життєвим, побутовим, соціальним, професійним досвідом,

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ В РАКУРСІ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

який може бути використаний як важливе джерело навчання для нього і для його колег; доросла людина навчається для розв'язання життєвої проблеми і розраховує на негайне застосування одержаних знань; навчальна діяльність дорослого переважно детермінується часовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними факторами, які або обмежують, або сприяють процесу навчання; процес навчання дорослого організований у вигляді спільної діяльності того, хто навчається і того, хто навчає [7, 96; 2, 49; 8].

Організація ЮНЕСКО, давно і серйозно займаючись особливостями навчання дорослої людини, сформулювала головний принцип освіти дорослих, виведений нею в результаті чисельних досліджень, – “Для дорослого навчання має бути веселим!” (Adult learning must be fun). При цьому викладачам закладів післядипломної освіти корисні будуть висновки психологів про те, що дорослі критично ставляться до будь-яких спроб керувати їх діяльністю, навіть якщо вголос цього не висловлюють; всю інформацію, яку намагається до них донести викладач, оцінюють крізь призму власного досвіду. Окрім того, їх сприйняття незмінно супроводжується емоційною оцінкою інформації, мозок дорослого прагне “заблокувати” будь-яку інформацію, яка супроводжується негативною емоцією (навіть якщо це елементарне почуття голоду, незручне сидіння чи нестача свіжого повітря) [9]. Не можна забувати і про природний фактор старіння людини і зниження на його фоні здатності легко сприймати нову інформацію. До того ж мозок дорослої людини додатково завантажений розв'язанням супутніх життєвих потреб, що теж значно ускладнює процес навчання, тому визначальною для засвоєння знань курсової підготовки стає методологія. Викладач має бути також готовий до того, що йому доведеться не тільки навчати, але й перенавчати, долати певні сформовані стереотипи в діяльності і мисленні своїх слухачів. Все це вимагає від фахівців закладів післядипломної освіти не тільки нових фахових знань, але й високої різнобічної підготовки, знань психології, коректної поведінки та природної доброзичливості, уміння створювати сприятливу атмосферу, побудовану на взаємній довірі і повазі.

Забезпечити андрагогічну модель післядипломного навчання вчителів традиційні курси не можуть. Її реалізація вимагає запровадження інноваційних підходів до навчання дорослих. Сучасна наука чітко визначила розбіжності між традиційним та інноваційним підходами. Наведена в дисертаційному дослідженні В. Буренко [10] порівняльна

характеристика традиційного та інноваційного підходів до організації навчання вчителів яскраво демонструє необхідність органічного поєднання на сучасному етапі обох підходів, їх взаємодоповнення і взаємозбагачення. Безумовно, система стосунків між викладачами і слухачами має стати інноваційною, але всі решта компонентів потребують поступового і виваженого підходу. Що стосується мети навчання, то вона однозначно буде різною для вчителя-методиста і вчителя-спеціаліста, а розмежування за категоріями слухачів традиційна система проходження післядипломного навчання не робить. Навчальні плани та програми не виходять з потреб конкретної особистості, а складаються на основі узагальнених суспільних потреб, тому не можуть відповідати завданню диференціації навчання.

Форми навчання, що традиційні, що інноваційні, мають свої переваги і цілком успішно можуть поєднуватися в процесі навчання слухачів. Використання інтерактивних методик та інших активних форм здійснення освітніх процесів в системі післядипломної педагогічної освіти відповідає новим цілям і потребам освіти в цілому.

На думку В.Ю. Арешонкова, “у процесі навчання фахівець є пасивним об'єктом, його навчання повністю перебуває в руках компетентних викладачів” [3]. З цим можна не погодитися, адже, навіть у процесі проходження курсів, слухач має можливість отримувати необхідну йому інформацію з інших джерел. Викликає зауваження й інше його твердження щодо того, що “результативність навчання визначають ступенем оволодіння певним обсягом знань та наявністю певних умінь і навичок, які в подальшій практичній діяльності, може статися, не знадобляться і залишаться, так би мовити, не затребуваним скарбом” [3]. Щодо незатребуваності знань можна заперечити народною мудрістю, яка гласить що “знання – не мішок, за плечима не носяться”. Але викладач просто не в стані об'єктивно оцінити результативність навчання, адже, навіть після проведення тестових іспитів і отримання слухачами найвищих балів, він не має можливості перевірити, наскільки успішно використовуються дані ним уроки у подальшій діяльності вчителя.

Андрагогічна позиція викладача має полягати не тільки в передачі знань і організації навчання, а в залученні слухачів до пошуку форм і методів, які допоможуть їм у подальшій успішній самореалізації, оптимізації, підтримці і стимулюванні їх зусиль на цьому шляху. Тому так важливо, щоб під час проходження курсової

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ В РАКУРСІ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ

підготовки вчителі, крім удосконалення своєї фахової майстерності, отримали можливість підвищити рівень професійної культури, методологічної підготовки, розвитку мислення, ціннісних орієнтацій в інноваційному контексті сучасної педагогіки, зокрема дидактичної інтегративності.

Розв'язанню цих завдань може послужити запровадження варіативності змісту навчальних програм, широке поле для впровадження якої створює кредитно-модульна система навчання, "одним із основних завдань і результатів використання якої слід вважати формування професійних компетентностей" [11, 106]. Вона дозволяє успішно реалізовувати андрагогічні принципи пріоритетності самостійного навчання; спільної діяльності слухачів та викладачів у процесі підготовки та проведення навчання з дотриманням індивідуального підходу на основі особистих потреб першого, з урахуванням його соціально-психологічної характеристики, фінансових та часових можливостей; використання позитивного професійного та соціального досвіду з одночасним коректуванням застарілих прийомів і методів діяльності та особистісних установок; елективності навчання, що означає надання учневі свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання; рефлексивності, що стає основою самомотивації слухача; затребуваності результатів навчання практичною діяльністю та їх актуалізації; всебічного розвитку особистості слухача.

Науково-педагогічний супровід реалізації андрагогічної моделі передбачає застосування широкої палітри форм і методів підготовки вчителів поза межами інституту ППО, в тому числі посилення ролі самоосвіти у розширенні профілю кваліфікації на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного досвіду. Педагоги мають можливість брати участь у написанні авторських програм, посібників, підручників, статей, розробляти сценарії, авторські розробки уроків та виховних заходів; відвідувати семінари, тренінги, інструктивно-методичні наради, методичні об'єднання, опорні заклади освіти, школи передового досвіду, школи-лабораторії, стажування, авторські курси (семінари) тощо.

Висновки. Дана спроба рефлексивного осмислення і раціонального аналізу післядипломної освіти педагогів – пошук шляхів інтерпретації даної сфери в світлі змін, що відбуваються в суспільстві і освіті як в Україні, так і в передових країнах світу. Тому наша молода

держава і причетні до забезпечення соціального престижу та професійної підготовки вчителя державні інституції мають докласти всіх зусиль, аби український учитель успішно реалізовував свою місію, адже, за висловом В. Сухомлинського, "від його духовної культури та ідейного багатства залежить розум, здоров'я, щастя людини, яку виховує школа" і, додамо від себе, яка стане завтра господарем своєї землі.

1. Кудрявцева С.П., Колос В.В. Міжнародна інформація: навчальний посібник – К.: Видавничий Дім "Слово", 2005. – 400 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publib.if.ua/part/9946>

2. Гречаник О.Є. Формування акмеологічної компетентності слухачів ППО // Управління освітою. – 2008. – № 22 – 24. – С. 16 – 20.

3. Арешонков В.Ю. Проблеми наукового забезпечення післядипломної освіти вчителів. [Інформаційний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7730/97/>

4. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/higher/topic/pdosv/knc>

5. Римарева І.І. Непрерывное образование – определение, структура, специфика, проблема // Психология и соционика межличностных отношений. – 2004. – №4 (16). – С. 18 – 27.

6. Андрагогічні проблеми у підготовці викладачів для системи післядипломної освіти: посібник / Пехота О.М., Луцов В.І., Набока Л.Я., Старєва А.М. – К., 2006. – 96 с.

7. Змеєв С.И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых: монография. М.: ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.

8. Грабовський П.П. Дидактичні принципи розвитку інформаційної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em9/content/09gpppeg.htm>

9. Гришина І.С. К проблеме разработки концепции профессиональной компетентности педагога // Дошкільна освіта. – 2005. – № 2 (8). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lips.zp.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=263:120032

10. Буренко В.М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук http://librar.org.ua/sections_load.php?s=culture_science_education&id=205&start=1

11. Спірін О.М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою: монографія за наук. ред. акад. М.І. Жалдака / О.М. Спірін – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2011